

УДК 338.244.47

Л. В. Ярема,
к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства,
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів
і природокористування України "Бережанський агротехнічний інститут"
ORCID ID: 0000-0003-0987-1227

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.24.71

РОЛЬ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТЕРНОПІЛЬЩИНИ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

L. Yarema,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economics
of Enterprise, Separated subdivision of NULES of Ukraine "Bereshany Agrotechnical Institute"

THE ROLE OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES OF THE TERNOPILA REGION IN RURAL DEVELOPMENT

Розглянуто сутність, значення об'єднаних територіальних громад їх вплив на розвиток сільських територій. Встановлено, що розвиток села за допомогою громад передбачає діяльність, яка дає можливість сільським мешканцям забезпечувати власну життєдіяльність, впливаючи водночас на явища та процеси, які зумовляють та забезпечують виробництво, розподіл, обмін та споживання економічного продукту.

Досліджено позитивну динаміку сільськогосподарського виробництва Тернопільської області, яка володіє достатньо багатим природно-ресурсним потенціалом, що сприяє розвитку сільських територій, а за відповідних умов може перетворитись у добрі стартові умови і для подальшого розвитку. Разом з тим акцентується увага на основних викликах на етапі створення ОТГ. На прикладі окремих ОТГ області доведено їх соціально-економічну ефективність, важливість розвитку підприємництва, що створює можливості для розширення зайнятості сільського населення, зростання його доходів, участі у розбудові соціальної інфраструктури села.

Відмічений подальший розвиток сільських територій можливий завдяки виконанню ряду стратегічних та операційних цілей. Накреслено пропозиції щодо ефективного використання економічного потенціалу області, розвитку інфраструктури сільських територій та соціальної сфери села.

Community with sufficient economic activity in its own territory, with enterprising, hardworking people can ensure a high standard of living for the population, determine development priorities and finance education, law enforcement, medicine, roads and other important areas.

The article deals with the essence, the importance of the united territorial communities and their influence on the development of rural territories. It has been established that community-based village development involves activities that enable rural residents to provide their own livelihoods, while influencing the phenomena and processes that condition and ensure the production, distribution, exchange and consumption of an economic product.

Positive dynamics of agricultural production of Ternopil region has been investigated, which possesses sufficiently rich natural-resource potential, which contributes to the development of rural territories, and under appropriate conditions can turn into good starting conditions for further development. At the same time, the focus is on the main challenges in the stage of creating an united territorial communities. On the example of the individual united territorial communities of the region their socio-economic efficiency, the importance of entrepreneurship development, which creates opportunities for expansion of employment of rural population, increase of its incomes, participation in the development of the social infrastructure of the village are proved.

The marked further development of rural territories is possible due to the fulfillment of a number of strategic and operational goals. The proposals for effective utilization of the economic potential of the region, development of infrastructure of rural territories and social sphere of the village are outlined.

The development of communities in the Ternopil region is indicative of the ability within a particular socio-economic system to provide its own livelihood, while influencing the phenomena and processes that predetermine and ensure the production, distribution, exchange and consumption of an economic product. Village development with the help of rural communities opens up some opportunities aimed at achieving: the integrity of the rural territorial community as a social entity; coordinated social interaction between citizens — members of the rural territorial community; imparting these values, traditions, rules, rules, customs to future generations.

Ключові слова: об'єднані територіальні громади, сільські території, розвиток сільських територій, децентралізація, соціально-економічний розвиток, інфраструктура, природно-ресурсний потенціал, економічний потенціал.

Key words: united territorial communities, rural territories, rural development, decentralization, social and economic development, infrastructure, natural resource potential, economic potential.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Досвід розвинутих країн демонструє, що основною передумовою успішного розвитку громад є об'єднання територій та ресурсів. Тільки сильна спроможна громада з достатньою економічною активністю на власній території, з ініціативними, працьовитими людьми забезпечить гідний рівень життя населення, визначить пріоритети розвитку і фінансуватиме освіту, охорону правопорядку, медицину, дороги та інші напрями, які люди вважатимуть важливими.

Сільські території автоматично стають суб'єктами нової європейської парадигми сільського розвитку. Українська децентралізація, яка відбувається за алгоритмом утворення спроможних об'єднаних територіальних громад (ОТГ), уже втягнула у процес сільського розвитку міські поселення — власне міста районного значення та селища, а зараз через механізми приєднання сільських територіальних громад до міст обласного значення до цього процесу долучаються і великі міста, які в Україні мають статус міст обласного значення.

З досвіду встановлено, що на рівні потужної громади вирішуються питання місцевого економічного розвитку, планування розвитку територій, утримання місцевої інфраструктури, забудови, благоустрою території, соціальної допомоги, культури, первинної охорони здоров'я, середньої, дошкільної та позашкільної освіти, пасажирських перевезень на території громади, житлово-комунальних послуг, утримання об'єктів комунальної власності. А

передача ресурсів, повноважень та відповідальності на базовий рівень — це і є децентралізація. Головні принципи децентралізації — справедливість, доцільність та відповідальність.

Плануючи власний розвиток, такі громади неминуче стикаються із питанням розвитку сільських територій і починають застосовувати до такого розвитку підходи, які широко впроваджуються зараз у країнах Європейського Союзу на рівні політики ЄС і на рівні національної політики. Водночас громада повинна ефективно відповідати зовнішнім викликам, таким як глобалізація економіки, підвищення мобільності трудових ресурсів та пов'язаний з цим ріст безробіття, посилення міжнародної конкуренції за інвестиції та розвитку ресурсів, що свідчить про актуальність обраної теми.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Роль об'єднаних територіальних громад у забезпеченні інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території має стати ключовою. Питання розвитку сільських територій уже тривалий час перебувають в зоні особливої уваги українських дослідників, зокрема: Є. Бойко, О. Бородіна, П. Борщевський, О. Головня, І. Гнибіденко, О. Батанова, О. Бородіна І. Залуцький, О. Замори, В. Збарського, О. Єрмакова, В. Мацибора, А. Мармуть, О. Павлов, І. Прокопа, П. Саблук, М. Талавирі, А. Шепотько, В. Юрчишин та ін. Проведені дослідження, висвітлені у їхніх працях, лягли в основу формування стратегій, концепцій і програм розвитку сільських територій в Україні.

О. Бородіна та І. Прокопа пропонують розглядати сільський розвиток на базі громад як модель, в якій цілеспрямована зміна всіх найважливіших чинників розвитку села планується, проводиться та контролюється самими громадами за сприяння держави [1]. Розвиток села за допомогою громад передбачає діяльність, яка дає можливість сільським мешканцям чинити вплив на суспільну мотивацію підтримки села та поглиблювати усвідомлення локальних потреб суспільства, а також допомогти селу подолати соціальну ізоляцію та, відповідно, отримати вільний доступ до інформації та послуг [2].

Розвиток села потребує сильних сільських громад, які б з метою покращення добробуту своїх односельчан плідно використовували місцеві ресурси й поєднували їх із зовнішніми можливостями партнерів. Чимало дослідників приділяють значну увагу питанню розвитку сільських територій, однак розвиток сільських територій за допомогою сільських громад є недостатньо дослідженими та потребують поглиблення аналізу з метою забезпечення їх життєздатності та соціально-економічного розвитку.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення впливу децентралізації, зокрема новостворених об'єднаних територіальних громад на розвиток сільських територій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Соціально-економічний розвиток сільських територій — це основа розвитку аграрного сектора економіки, ефективного вирішення соціальних проблем та позитивного переходу до сталого економічного зростання сільських територій. Ряд сільських територій з достатньо високим економічним потенціалом характеризується найвищим загостренням соціально-економічних проблем, що свідчить про високий рівень безробіття, низьку інвестиційну активність суб'єктів господарювання та цілу низку проблем соціального характеру [3].

Це зумовило до пошуку різних підходів до вирішення цієї актуальної проблеми, зокрема постало питання реформування економічного розвитку сільських територій.

Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації, концептуальні засади якої було схвалені у 2014 році, а практична реалізація розпочалась у 2015 році, виявилась серед най-

результативніших і найпомітніших із проголошених стратегічних реформ, результатом якої є новостворені об'єднані територіальні громади (далі — ОТГ).

Спроможною територіальною громадою є така громада, в якій місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення її органами місцевого самоврядування питань місцевого значення, передбачених законодавством, в інтересах жителів громади.. Сьогодні у центрі уваги знаходяться сільські території, які характеризуються найвищим загостренням соціально-економічних проблем.

Слід зазначити, що до цієї категорії за часом потрапляють території з достатньо високим економічним потенціалом, що з деяких причин опинилися в стані глибокої кризи, про що свідчить високий рівень безробіття, низька інвестиційна активність суб'єктів господарювання та ціла низка проблем соціального характеру [4].

Сільське господарство робить значний внесок у ВВП країни. Соціально-економічний розвиток сільських територій — це основа розвитку аграрного сектора економіки, ефективного вирішення соціальних проблем та позитивного переходу до сталого економічного зростання сільських територій.

Тернопільська область є аграрно-промисловим регіоном. Її розташування в західній частині правобережного лісостепу — у зоні з родючими ґрунтами і достатнім зволоженням сприяє розвитку сільськогосподарського виробництва, а розташування поблизу Львівсько-Волинського вугільного басейну й індустріального Прикарпаття — розвитку галузей промислового виробництва. Висока щільність населення є передумовою розвитку трудомістких галузей господарства.

Область традиційно вважається регіоном із домінуючим сільським господарством, яке поки що в країні, за відсутності достатньої державної підтримки, не досягло належного ефективного рівня функціонування.

Тернопільщина має значний природно-ресурсний потенціал, що є першоджерелом людського функціонування, а також високорозвинений трудовий потенціал. За індексом людського розвитку займає 6 місце серед регіонів України, посідає також одне із чільних місць — сьоме за комплексом характеристик, що використовуються для виміру трудового потенціалу і характеризують рівень освіченості та інших параметрів якісного стану населення.

Структура природно-ресурсного потенціалу Тернопільської області дещо відрізняється від аналогічної структури по Україні (табл. 1). Хоча і в Україні, і у Тернопільській області земельні ресурси займають найбільшу частку, на Тернопільщині частка земельних ресурсів значно суттєвіша.

Отже, Тернопільщина володіє достатньо багатим природно-ресурсним потенціалом, який при відповідних умовах може перетворитись у добрі стартові умови для подальшого розвитку. Високопродуктивні сільськогосподарські угіддя становлять 77% усіх земель. У сільському господарстві виробляється більше 40 % валового сукупного продукту.

Промисловий комплекс стабільно нарощує виробничий потенціал. Промислові підприємства виготовляють половину валового сукупного продукту області та зорієнтовані переважно на переробку аграрної продукції. Займаючи 2,3% території України та 2,4% її населення, область виготовляє 3,1% сільськогосподарської продукції. Питома вага Тернопільської області за останні роки в обсягах виробництва України становить: зерна 2,7—3,0%, цукрових буряків — 9,1 — 10,0%, картоплі — 4,1—5,3%, овочів — 2,0—2,4%, м'яса — 2,5—2,9%, молока — 3,5—4,0% та яєць — 2,7—2,8 %.

Тернопільська область — екологічно найменш забруднений регіон, займає 4 місце за викидами забруднюючих речовин та екологічністю виробництва, у зв'язку з цим сільськогосподарські землі придатні до вирощування екологічно чистої продукції. Позитивна динаміка сільськогосподарського виробництва створює сприятливе підґрунтя для прискорення розвитку сільських територій. Стабільно працюючі підприємства мають значно більші можливості щодо розширення зайнятості сільського населення, зростання його доходів, участі у розбудові соціальної інфраструктури села.

Проте регіон характеризується мало диверсифікованою структурою виробництва, депресивними явищами та дуже низькою ємністю споживчого ринку. Залишаються найнижчими в Україні середньомісячна заробітна плата, рівень залучення в економіку інвестицій, в тому числі й іноземних, рівень експорту, розвитку малого підприємництва, податкових надходжень.

Розвиток місцевого самоврядування, створення об'єднаних територіальних громад, передача ресурсів, повноважень на місця в рамках проведення реформи з децентралізації влади передбачає насамперед підвищення фінан-

Таблиця 1. Структура природно-ресурсного потенціалу Тернопільської області

Територія	Потенціал природних ресурсів, %					
	мінеральних	водних	земельних	лісових	фауністичних	рекреаційних
Україна	28,3	13,1	44,4	4,2	0,5	9,6
Тернопільська область	1,2	13,6	75,0	4,7	0,2	5,4

сової спроможності, економічної, інвестиційної привабливості територій для якісного й комфортного проживання людей на них. Важливою рисою функціонування новостворених адміністративно-територіальних об'єднань є усвідомлення того, що територію об'єднує не лише назва, а й нове спільне бачення майбутніх перспектив.

У Тернопільській області створено 49 ОТГ, які охоплюють 58,6% населення. До загального фонду бюджетів ОТГ у 2017 році надійшло 625 млн грн, у 2018 році — 880 млн грн. Частка доходів ОТГ у доходах місцевих бюджетів області зросла із 16% до 22% у 2018 р. Область посідає друге місце за темпами зростання фактичних надходжень податку на доходи фізичних осіб.

Байковецька ОТГ, що на Тернопільщині є однією з найспроможніших громад в Україні. За своєю фінансовою спроможністю вона входить у 20 найуспішніших громад України. Основну частку бюджету громади забезпечує потужне підприємство з іноземними інвестиціями, яке виготовляє бортові системи до всесвітньо відомих автомобілів. Для зростання доходів власного бюджету Байковецька ОТГ прийняла програму щодо налагодження співробітництва з представниками малого й середнього бізнесу та профспілками задля ефективного використання трудових ресурсів, запобігання зростання безробіття й забезпечення соціального захисту населення громади. Керівництво громади спрямовує свої зусилля на збереження і створення на території громади робочих місць з відповідними умовами праці та заробітною платою. Свою програму ОТГ планує реалізовувати за чотирма напрямками:

— розширення сфери застосування праці та стимулювання зацікавленості роботодавців у створенні нових робочих місць;

— підвищення конкурентоспроможності економічно активного населення за допомогою навчання, шляхом залучення експертів;

— підвищення мобільності робочої сили на ринку праці й удосконалення регулювання трудової міграції;

— сприяння зайнятості громадян, які потребують соціального захисту та нездатні на рів-

них умовах конкурувати на ринку праці. Програма зайнятості населення територій сіл Байковецької сільської ради на 2018—2020 роки — хороший приклад того, як фінансово забезпечена громада усвідомлює всю необхідність збереження й розвитку кадрового потенціалу як стратегічно важливого елемента для свого сталого розвитку [5].

Яскравим прикладом ефективною децентралізації є функціонування новоствореної, на базі раніше депресійних сіл, Саранчуківської ОТГ Бережанського району Тернопільської області. Невелика за чисельністю населення громада з порівняно невеликим бюджетом, відсутністю власного досвіду будівництва нової фінансово-господарської структури, слабкою базою закладів соціально-побутової сфери перетворилася у самодостатню сучасну організаційну структуру. Формування нових управлінських структур громади йшло з урахуванням інтересів та потреб жителів громади. Голова громади, старости сіл та працівники апарату ОТГ щоденно працюють над збільшенням дохідної частини бюджету. За перший рік свого існування громада отримала понад 18 млн грн доходів, з яких 6,4 млн грн — власні надходження, а 11,6 млн грн — трансферти з державного та інших місцевих бюджетів. На видатки розвитку ОТГ спрямовано 2,1 млн грн власних доходів та 4 млн грн державних коштів, на освітні заклади — близько 8,5 млн грн, для співфінансування закладів медицини районному бюджету передано 2,9 млн грн. Жителі громади у кожному селі можуть отримати адміністративні, нотаріальні та дорадчі послуги. На території ОТГ створено комунальне підприємство "Благоустрій-сервіс", розвивається підприємницька діяльність, проведено капітальні ремонти в ряду шкіл, відновлюється соціально-побутова сфера. Загалом у 2018 році громада реалізувала господарських проектів на суму понад 6 млн грн [6].

Таким чином, насамперед функцією регіонального розвитку ОТГ є економічне зростання, яке забезпечує розширене відтворення економіки територій регіонів. Кожний розвитковий, інвестиційний проект, впроваджений в ОТГ, передбачає забезпечення податкових надходжень у місцеві бюджети від малого й середнього бізнесу, залучених внутрішніх і зовнішніх інвесторів. В ОТГ області прагнуть забезпечувати умови для розвитку підприємництва, щоб створювалися нові робочі місця, податкові надходження залишалися в громаді та використовувалися для надання якісних послуг мешканцям.

Сьогодні однією із найважливіших умов для сільських територій є пошук механізмів усунення соціально-економічних проблем у сільській місцевості, зокрема акцентується увага на розвитку та підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [7].

Тому в ОТГ поширюється рух сільськогосподарської кооперації, адже це перспективно й потрібно для села, аграрного бізнесу та фермерства в цілому. У Тернопільській області зареєстровано 34 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. На підтримку кооперативного руху виділено понад 600 тис. грн.

Зважаючи на проведені дослідження, є підстави стверджувати, що новостворені ОТГ можуть успішно реалізовувати програму децентралізації, сприяти розвитку сільських територій, завдяки досягненню таких стратегічних та операційних цілей у Тернопільській області.

ВИСНОВКИ

Українська децентралізація сьогодні створює умови для покращення якості життя людини в українських містах і селах, на основі покращення якості послуг, що надаються органами місцевого самоврядування спроможних територіальних громад. Міські об'єднані територіальні громади, завдяки поєднанню міських та сільських територій, поширюють позитивний вплив міст на суміжні сільські території і вносять у ці території більш новітні підходи щодо розвитку.

Плануючи власний розвиток, такі громади неминуче стикаються із питанням розвитку сільських територій і починають застосовувати до такого розвитку підходи, які широко впроваджуються зараз в країнах Європейського Союзу. Наведені приклади розвитку громад в Тернопільській області свідчать про здатність у межах певної соціально-економічної системи забезпечувати власну життєдіяльність, впливаючи при цьому на явища та процеси, які зумовлюють та забезпечують виробництво, розподіл, обмін та споживання економічного продукту. Розвиток села за допомогою сільських громад розкриває певні можливості, спрямовані на досягнення: цілісності сільської територіальної громади як соціального утворення; узгодженої соціальної взаємодії між громадянами-членами сільської територіальної громади; прищеплення цих цінностей, традицій, норм, правил, звичаїв майбутнім поколінням.

Отже, на прикладі ОТГ Тернопільської області ми бачимо чітку і зрозумілу лінію підтримки сільського розвитку на основі підходів, які

зараз стали домінуючими у Європейському Союзі: комплексність підходів до сільського розвитку, через диверсифікацію зайнятості, розвиток інфраструктури, розвиток соціального капіталу через нові знання та навички.

Література:

1. Бородіна О.М., Прокопа І.В. Аграрний розвиток і саморозвиток громад: модернізація через взаємну адаптацію (теоретико-методологічний аспект). Економіка України. 2014. № 4. С. 55—73.

2. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: монографія. К.: Юрид. Думка. 2010. 656 с.

3. Головня О.М. Соціально-економічні результати реформування власності у сфері торгово-побутового обслуговування: стан та перспективи. Економіст. 2005. № 7. С. 79—81.

4. Балацкий О.Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем: моногр. Сумы: Университетская книга. 2006. 972 с.

5. Стратегія розвитку Байковецької об'єднаної громади на 2017—2025 роки. URL: <https://bsr1653.gov.ua/strategiya-rozvitku-bajkoveckoi-ob%E2%80%99ednanoi-gromadi-na-20172025-roki-16-21-12-16-07-2018/>

6. Саранчуківська громада, Бережанський район, Тернопільська область. URL: <https://gromada.info/gromada/saranchukivska/>

7. Непочатенко О.О., Прокопчук О.Т. Сучасний стан та перспективи розвитку обслуговуючої сільськогосподарської кооперації в Україні. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2014. Вип. 84. С. 135—143.

References:

1. Borodina, O.M, and Prokopa, I.V. (2014), "Agrarian development and self-development of communities: modernization through mutual adaptation (theoretical and methodological aspect) ", *Ekonomika Ukrayiny*, vol. 4. pp. 55—73.

2. Batanov, O.V. (2010), *Munitsypal'na vlada v Ukrayini: problemy teorii i praktiky* [Municipal power in Ukraine: problems of theory and practice], Yuryd. Dumka, Kyiv, Ukraine.

3. Holovnaya, O.M. (2005), "Socio-economic results of property reform in the sphere of trade and public services: status and prospects", *Economist*, vol. 7. pp. 79—81.

4. Balackij, O.F. (2006), *Jekonomicheskij potencial administrativnyh i proizvodstvennyh sistem* [The economic potential of administrative

and production systems], *Universi- tetskaja kniga*, Sumy, Ukraine.

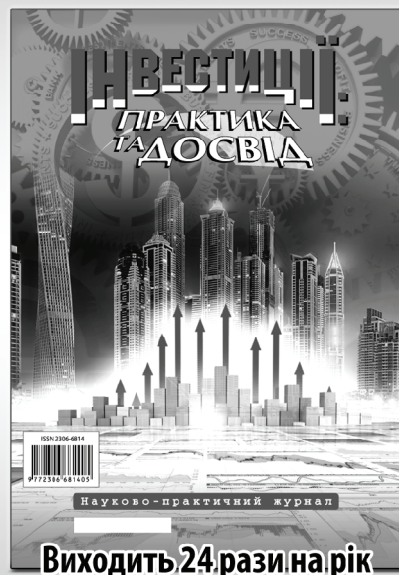
5. Bikovetsky community Ternopil region (2018), "Strategy for the development of the Baikovtsky United Community for 2017—2025", [Online], available at: <https://bsr1653.gov.ua/strategiya-rozvitku-bajkoveckoi-ob%E2%80%99ednanoi-gromadi-na-20172025-roki-16-21-12-16-07-2018/> (Accessed 20.11.2019)

6. Portal of United Communities of Ukraine (2018), "Saranchuk community Berezhany district Ternopil region", [Online], available at: <https://gromada.info/gromada/saranchukivska> (Accessed 18.11.2019)

7. Nepochatenko O.O. and Prokopchuk O.T. (2014), "The current state and prospects of development of servicing agricultural cooperatives in Ukraine", *Zbirnyk naukovykh prats' Uman's'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva*, Vol. 84, pp. 135—143.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2019 р.

ІНВЕСТИЦІЇ.
ПРАКТИКА
ТА ДОСВІД
www.investplan.com.ua

Передплатний індекс: 23892

Виходить 24 рази на рік

Видання включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІКИ та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ